

СТАНОВИЩЕ

от проф. дфн Атанас Стаматов
МГУ „Св. Иван Рилски“ - София

Становището е част от процедурата по обявения в бр. 61/28.VII.2017 г. на *Държавен вестник* конкурс за „професор“ по 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Теория и история на културата. История на българската средновековна култура) към кат. *История и теория на културата* при Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Изложението е съобразено с чл. 27.1. от Закона за развитие на академичния състав, Правилата за неговото приложение и нормативните изисквания на Университета за придобиване на научни звания.

Към законово установения срок за участие в конкурса документи е подал един кандидат – доц. д.н. Цветелин Йорданов Степанов, щатен преподавател в катедрата.

Доц. Цветелин Степанов е роден на 14.II.1964 г. в гр. Горна Оряховица. Следва и завършва спец. *История – специализация „История на Византия и балканските народи“* (1985-1990). През следващата година печели аспирантски конкурс в кат. *История и теория на културата*. Подготвя и успешно защитава дисертация на тема *„Власт и авторитет в ранносредновековна България“* (1996), за което му е присвоена научната степен *„доктор“*. От 1994 г. е хоноруван преподавател, а от 1995 г. щатен преподавател в същата катедра. Хабилютира се за *„доцент“* по *История и теория на културата (Средновековна българска култура)* през м. X.2006 г. – длъжност, която изпълнява и понастоящем. На 25.III.2015 г. защитава дисертация на тема *„В очакване на Края: европейски измерения ок. 950 – ок. 1200 г.“* и получава научната степен *„доктор на науките“*. Специализира в Будапеща (1998-1999) и Охайо (2005). В преподавателската си кариера до момента е чел общо единадесет лекционни курса, като повече от половината продължава да чете и понастоящем в бакалавърските и магистърски програми на специалностите *Културология, История и философия, Арменистика и Кавказология*. Ще си позволя да изброя само някои от тях като илюстрация на културноисторическия мащаб, който покриват: *„Българската култура през VII-XIV в.в.“*; *„Българската култура през XV-XVII в.в.“*; *„Византия извън Византия – или за употребата на византийската култура в България VII-XI в.в.“*; *„Средновековната българска култура в евразийски контекст“* и др.

От участията на доц. Степанов в различни научно-изследователски проекти искам специално да отбележа приноса му за успехите, постигнати от *„Работна група Византия“*. Съвместно с Г. Казаков той е учредител, член на редколегията и издател на поредицата *Mediaevalia christiana*, от която до момента са публикувани три тома (2005, 2008, 2010 г.).

Цв. Степанов редовно се включва с доклади и научни съобщения в наши и международни форуми – конференции, конгреси, научни четения и пр. (виж *Автобиография*, с. 5-6). Свободно владее английски и руски език; ползва трите класически европейски езика – старогръцки, латински, старобългарски.

Представеният от доц. Цветелин Степанов списък на публикациите е

впечатляващ – включва 170 заглавия, от които седем монографии, три сборника и десетки студии, статии, глави от колективни изследвания, рецензии, научно-популярни и публицистични текстове. Около 90 от тях са отпечатани след хабилитирането му за „доцент“. В конкурса Цв. Степанов участва с една монография – *Религии в езическа България. Историкографски подходи (1980-2015)*, С., 2017 г., дванадесет статии, три съставителства и редакции на научни сборници.

Следя публикациите на доц. Цв. Степанов от 1996 година и смея да твърдя, че познавам почти всички ключови за творческото му израстване текстове. През изминалите две десетилетия той остана верен като изследовател на „първата си любов“ в науката – историята и културата на първобългарите. По логиката на Крочеанското „оживотворяване“ на историята и българските преходи неизменно реактуализираха тази възлова за установяването на културно-историческата ни идентичност тема. Заниманието с посочения кръг проблеми обаче нерядко е носело и рискове – било поради честите политико-идеологически употреби в търсенето на „автентична“ идентичност, било поради опасността широката публика да те „припознае“ като един от „новаторите-непрофесионалисти“. Споделям това наблюдение, за да отбележа, че въпреки посочените рискове Цв. Степанов прояви характер и остана трайно в темата, прокарайки професионално ясно границата между науката и псевдонаучните доктринации (виж Степанов, Цв. *История vs псевдонаука. Древнобългарски етюди.*, С., 2008 г.). Нещо повече – той нееднократно е проявявал такт, търпение и воля за „опитомяването“ на една или друга непрофесионална интерпретация, стига в нея да вижда рационален момент. Струва ми се, че констатацията е валидна и за представения хабилитационен труд. Историкографските подходи към проучването на религиите в езическа България като тема на изследването са позволили на автора през религиозните вярвания, този най-консервативен структуроопределящ средновековната култура елемент, да фокусира нейната многомерност в един или друг тематичен сегмент, в едно или друго теоретично сечение с оглед на решаваните конкретни епистемологични проблеми. Тази възможност е използвана и при подбора на останалите текстове, с които доц. Степанов участва в конкурса. Третираните в тях въпроси като именната система и генеалогията на властта в ранносредновековна България, зависимостите между типа държавност и формите на културен живот, прехода от супремотеизъм към монотеизъм в Дунавска България и пр. естествено се вписват, детайлизират и аргументарно уплътняват застъпените в монографията теми, тези и интерпретации. Считаю, че *така подобрите текстове са представителни за цялостното творчество и научните постижения на доц. Цветелин Степанов.*

Без да навлизам в правомощията на рецензентите ще се опитам да характеризирам „по съвкупност“ застъпената от кандидата позиция. В пропедевтичната, теоретико-методологическа първа част, доц. Степанов изключително внимателно обговаря на две нива предпоставките на изследването – веднъж като контекст, артефакти и писмени свидетелства от езическия период на Дунавска България и втори път като приложени към тях интерпретативни подходи от 80-те години на миналия до 2015 г. Още тук той обосновава отказа си да включи в изследването религиозните вярвания на

„българските славяни“ и експлицира двата базисни процеса, върху които изкристализират формите на религиозен живот в езическа България, а именно – етногенезата на древните и ранносредновековни българи; континуитета и дисконтинуитета на рановизантийската култура в овладените от българите земи.

Фактът, че до момента няма изследване, което да дава еднозначен отговор на въпросите, свързани с религиозните вярвания и култови практики на българите-езичници и необходимостта всяко допускане да се впише в една културно и религиозно синкретична среда са мотивирали автора парадигмално да обособи *четири подхода към тематичното поле на изследването – тенгризъм, зороастризъм, митраизъм и парадигмата за синкретизма* (гл. I – стр. 27-89). Всяка от посочените парадигми прилага и свои специфични „оптики“ при селекцията на емпиричния материал и реконструирането на изповядваната от първобългарите религиозна вяра, което е наложило – както сам авторът отбелязва – да се акцентира върху „представянето *не толкова на базите данни* (к.м. - А.С.) от религиозно естество“, а на използваните интерпретативни стратегии. Това обяснява защо някои данни не попадат в ползрението на коментирания автори. Например, за сега подчертан интерес към *сандъка от Терачина* у нас проявяват предимно изкуствоведите – Н. Мавродинов, Ат. Божков, Хр. Милчева, защитилият през 2015 г. на тази тема дисертация Ал. Гьошев и др., – но резбованите сюжети са един своеобразен „каталог“ на герои и събития от централния за всяка религия конфликт между доброто и злото, кулминиран от художника в библейския разказ за грехопадението.

Във втората глава доц. Цветелин Степанов апробира убедителността на *референциите между подборка от емпирични данни, историологични подходи и предлагани историографски решения*. За целта – казано с езика на фотографията – семантично допълнително е „отворена блендата“ към понятието „парадигма“ и тук то вече се използва не в строго религиозен, а в етнокултурен смисъл.

Дарбата на Цв. Степанов да „опитомява“ чрез рационализации на пръв поглед (не)възможни гледни точки, за което вече споменахме, той ни демонстрира по безспорен начин в третата глава на изследването.

Последната глава ни предлага един от най-прецизните анализи на легитимните форми за проникване на християнската вероизповед в живота на езическа България – чрез овладени нови земи и населението им, чрез личен избор или в резултат от прилагането на дипломатически протокол и пр. Намирам тези анализи за особено важни, доколкото те ни водят до разбирането за начина, по който се ражда не само културната ни идентичност, но заедно с това и третата класическа култура в Европа през Средновековието.

Дотук аз виждам наполовина осъществена авторовата мисия! Цветелин Степанов критически е разчистил пътя за една позитивно изложена версия на религиозния живот в Дунавска България през езическия период. Отправните точки за подобно изследване са ясно формулирани. За автора етногенезата на първобългарите след средата на V в. е резултат от смесването на иранско- и алтайскоезични родове, като вторите са плод на по-късна инфилтрация. Формирането на културната ни идентичност през този период се обуславя и от факта, че в него време българите населяват контактната зона между

уседналата ранновизантийска култура и традициите на сменящите се в степна Евразия „империи“. Установена е зависимостта между различните властови форми и „кристализирането“ на определен тип религии. Цветелин Степанов се отказва – както сам се изразява – от „тотализиращите представи“ за религиозната вяра на първобългарите, отнесено към първата третина на VIII - IX векове. Неправомерно, според него, е и използването на понятието „примитивен монотеизъм“, а следва да говорим за преход от супремотеизъм към монотеизъм. Що се отнася до стремежа му да постигне „непротиворечиво съотнасяне на цялото към неговите части“ (виж *Авторска справка, с. 2; Религии в езическа България. Историографски подходи (1980-2015), С., 2017 г., с. 16-17*) - струва ми се, че за решаването на тази задача може да се използва и класическата формула за дефинирането. В представения хабилитационен труд тежестта пада върху извяване на родовите прилики между религиозните вярвания на първобългарите и индоевропейските (индоиранските) им архетипи. Очаквам в бъдещото продължение акцентът да бъде поставен върху видовете отлики, които носят основополагащите идентификационни кодове на българското.

Посочените в авторската справка на кандидата приноси са коректно формулирани и отразяват постигнатите научно-изследователски резултати. Приведените позовавания, а те вероятно са много повече, свидетелстват, че текстовете на доц. Цв. Степанов са важна част от хуманитарната ни култура през последния четвърт век.

В заключение – считам, че резултатите от научно-изследователската и педагогическа дейност на доц. Степанов напълно покриват изискванията на Закона за развитие на академичния състав, предвидени за придобиване на научното звание „професор“ и убедено препоръчвам то да му бъде присвоено. Призовавам уважаемите членове на Факултетния съвет *единодушно да подкрепят избора на доц. д.н. Цветелин Йорданов Степанов за професор по „Теория и история на културата. История на българската средновековна култура“.*

21.XI.2017 г.
София

проф. дфн Атанас Стаматов